

קישור להקלטה:
bit.ly/manitou1-2

הימים הנוראים והמועדים תמלול

מניטו: אז אני רוצה להתייחס לחלק מנושא רחב מאוד: זה הקשר בין ימים נוראים והמועדים. ובפרט, יש נקודה אחת מעניינת מאוד, נתחיל בזה: למה ביום ראש השנה לא קוראים בפרשה את מעשה בראשית? מכיוון שזה יום בריאת העולם – "זכר למעשה בראשית" – היה כדאי שהפרשה תהיה פרשת בריאת העולם. ואנחנו מתחילים בסיפור לידה של יצחק אבינו. יש פה איזה פער, שכמובן המקובלים הסבירו את זה מכמה פנים.

אבל אני רוצה, לאחר אותה שאלה, להגיע לעניין של: איך אברהם אבינו ידע שיש בורא? כי אנחנו לא רואים בטקסט שהיה גילוי, דיבור [מאת] ה', שהודיע לאברהם אבינו שיש לו בורא, שסתם יש בורא. אלא התורה מספרת "בראשית ברא אלוהים". ואחר כך, אחרי הרבה זמן הקב"ה מתגלה לאברהם ואומר לו "לך-לך". אנחנו יודעים שאברהם אבינו היה המאמין הראשון [בכך] שיש בורא לעולם. יש הרבה מדרשים, שלא הכנתי אותם מכיוון שלא היה לי כוח. אבל דרך רמז, אני ארמוז מה שאומר המדרש.

אם כן, הנה הנושא: למה הפרשה מתחילה בעניין יצחק אבינו, ולא בעניין ששת ימי המעשה? זה – יש הרבה מקורות, בפרט הרמב"ן (על בראשית א, א), שמציין כי הכרחי לדעת שיש בורא לעולם. מי שאינו יודע – לא אמרתי 'מאמין' – מי שאינו יודע שיש בורא לעולם, אין לו תורה, אין לו כלום. למה? כשאנחנו שואלים את עצמנו, מהי האמונה של עם ישראל? אמונה של המאמין הראשון, אברהם אבינו?

אנחנו מוצאים, בסיפור השייך לאברהם ולאבות, אנחנו מוצאים שני דברים: קודם כול, העברי, אברהם העברי, היה מאמין שיש בורא. זה לא נמצא בטקסט, זה נמצא במדרש. אז בדרך רמז אני ארמוז למקור: יש מחלוקת במדרש (בראשית רבה סד, ד) אם אברהם אבינו

הכיר את בוראו בגיל 3, או אם הכיר את בוראו בגיל 48. הדעה הראשונה פשוטה מאוד. זה קשור לפסוקים "עֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקָלִי" (בראשית כו, ה): זה כשאברהם אבינו הכיר את עצמו, הוא כבריאה, אז ממילא הוא מכיר בבורא שלו. ולא היה צריך ללכת ללמוד באוניברסיטאות: האם יש אלוהים, האם יש בורא. אברהם מכיר את עצמו כבריאה. וזה לא עניין של תאולוגיה או פילוסופיה, זה עניין של מידות. יש שתי קטגוריות של אנשים: אלו שמודים שאם הם קיימים זה מכיוון שמקבלים את היש, את ההווה, שמקיים אותם, ומרגישים את עצמם כבריות. יש להם בורא, יש להם משפיע, יש להם מי שנותן להם לחיות. ולכן לא צריך שאברהם ילמד את העניין, הוא יודע את זה מעצמו.

אם אני יכול לבאר את זה: כשהוא שמכיר את עצמו כבריאה, קודם כול הוא מכיר את בוראו. ולא רק שהוא מכיר שיש לו בורא, הוא "מכיר את בוראו" אומר המדרש, מיהו הבורא שלו. וזה התחלה, החוויה של החכמה של העם העברי. אחר כך נראה אם היה מאמין, אבל זה יותר עמוק מאמונה, יותר עמוק מידיעה, זה מציאות קיומית: אני מרגיש את עצמי כבריאה. ממילא יש בורא. זה לא עניין של תאולוגיה, זה עניין של דת.

ולכן כדאי מייד להגדיר את הקוטב השני של האמונה שמתחילה באברהם. להיות בריאה זה דבר קשה מאוד, כי זה להיות רחוק מהבורא. המושג 'בריאה' שייך לעניין של גלות. הבריאה היא בגלות מהבורא, רחוק. יש מדרגות, יש קרוב ויש רחוק, אבל מייד כשהתחילה הבריאה יש ריחוק בין הבריאה ובין הבורא. וזה מייד מסביר לנו למה בהתחלת עשרת ימי התשובה, אנחנו מתחילים בתהליך של התשובה. צריך לשוב. צריך לשוב! או בסוגריים: יש בעיה קשה מאוד: למה בכלל הבורא ברא אותנו? זה לא הנושא. ומי שחי באופן אמיתי, הוא רוצה, הוא יודע, שהחי משפיע חיים.² זה נושא אחר. אבל מייד, לפני שום עוון, לפני שום חטא – אחר כך בא החטא לסבך את העניין – רק הריחוק הזה הוא הצרה של הבריאה. רק עם ישראל חיים את זה באופן ברור – כגלות, פשוטו כמשמעו. וכל סיפור של התורה, מבריאת האדם, זה הליך של תשובה.

אבל פה, אפשר להסתמך על הלשון: אם מדובר בתשובה, זה סימן שהייתה שאלה. כאילו הקב"ה כשבורא את הבריות, שואל מאיתם משהו, והבריאה צריכה להשיב תשובה. זה משמעות אחרת של המילה, אבל זה קרוב מאוד. מה הקב"ה שואל ממנו? יש פסוקים: "כִּי אִם לִי־רָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים י, יב) וכן הלאה. אבל [התשובה של הבריאה היא:]

1. נשמע גם כמו 'לברר'. דקה 18:7

2. מניטו עונה על השאלה למה הבורא ברא אותנו: מכיוון ש"החי משפיע חיים".

– להמציא את העולם לפי מחשבת הבורא. ויש פה שאלה: "לָאֵאוֹת מָה יִקְרָא לוֹ" (בראשית ב, יט). וצריך להביא תשובה. אז כל המובנים של המושג 'תשובה' הם קשורים פה.

אם כן, אברהם העברי, יודע שהוא בגלות. לאו דווקא בגלות בבל, אלא בגלות בעולם. ולפי הגמרא (מגילה כט ע"א) יש גם רמז: כשהתולדות של הקב"ה הן בגלות, גם הוא, הוא בגלות. וה"לך-לך" זה היה התחלה של סוף הגלות. זה לא גילוי לאברהם שהקב"ה קיים, אלא זה התחלה של הבשורה של סוף הגלות. ונראה, כי הקשר בין ימים נוראים, שלטון הבורא, שלטון המוחלט על כל הטבע, על כל העולמות הגלות הזה – מסתיים ביציאת מצרים. עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה – זה סוף הגלות, גם של ישראל וגם של הקב"ה.

ולכן זה מסביר לנו את הטוהר של האמונה של עם ישראל. קודם כול, אנחנו מאמינים שיש בורא, אבל זה יותר מאמונה, אנחנו בנויים ככה! ויש חסידי אומות העולם שחיים אותה חוויה. הם יודעים, כמו בני אברהם, שהם בריות. מתקיימים רק מכיוון שיש להם מי שמקיים אותם. אז מה שמאפיין את הרגש הזה, הקיומי, של העברי – אי־נוחות שהוא בגלות. כל האנושות כולה יודעת את זה, אבל כל תרבות ותרבות בצורה אחרת. אבל זה אותו דבר. וסוף סוף, במרוצת הזמן, כל הגויים הכירו בזה: כי יש עם בעולם שחי את המצב הזה של האי־נוחות של ההווה, להיות רחוק מהבורא, באופן היסטורי, באופן גלוי, כגלות.

אז באה האמונה השנייה: הישועה. הקב"ה ברא אותנו, למטרה שהוא יודע. אבל צריך להיגאל, להיוושע מהמצב הקיומי של הבריאה. הגאולה, זה הגאולה מלהיות בריאה. ולכן הגאולה האמיתית זה אחרי החיים. אני רוצה להדגיש את זה ככה: כי זאת האמונה – שהגאולה היא אפשרית, זה העניין של פסח. יש בורא, אבל רק בפסח ידענו שהוא מתערב בעולמו כדי להציל, כדי לגאול את הבריאה. ולכן זה מיציאת מצרים שיש לנו את הבשורה של הישועה. אבל החידוש פה: הישועה ממה? הישועה מהמצב של בריאה שמביאה למוות לפי הטבע.

וזה מעניין מאוד, כי בגמרא יש איזה רמז – המחלוקת בין החכמים מתי נברא העולם (ראש השנה י ע"ב): חד אמר בתשרי – וזה הדעה הכי הגיונית, בראשית זה א' בתשרי. וחד אמר בניסן – למה? מכיוון, כי כל עוד לא הייתה יציאת מצרים, כל עוד לא היה סוף הגלות בין בורא עולם והבריאה, זה עוד לא עולם נברא! זה עולם מבחינה פרהיסטורית. רק ביציאת מצרים העולם נברא ממש.

לכן אנחנו רואים את חכמת החכמים. כי "סוף מעשה במחשבה תחילה". הקב"ה ברא את העולם כדי לשים קץ לבדידות של הבורא ושל הבריאה. וזה מעשה קורבן

פסח.³ צריך לקחת ברצינות מה שכתוב בפסוקים: "עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה" (הגדה של פסח). מי זה מלך מלכי המלכים, זה בורא עולם. מששת ימי המעשה עד יציאת מצרים, היו גילויים ליחידים, בפרט אברהם, שהתרגל, וזה לא היה קל להבין, שיש סוף לגלות. אבל ההליך, התהליך של גלות מתחיל ב"לך-לך". ואני רוצה פה להסביר באופן פשוט: הריחוק הזה – שטעון תשובה – צריך התקרבות לבורא. וזה סוד הקורבן. זה לא רק אותו לשון, הקורבן זה התשובה האמיתית, להתקרב לבורא. וכל העבודה – זה התשובה, במובן הזה. וזה מתחיל ביצחק, שהוא הוא הקורבן. ואתם יודעים, שבזכותו של יצחק יצאנו ממצרים. ויש רמז בגמרא (ראש השנה שם), שיצחק אבינו נולד בפסח ולא בתשרי, האבות נולדו בתשרי. כשאברהם אמר לשרה "לוֹשֵׁי נְעָשִׂי עֲגוֹת" (בראשית יח, ו) זה רמז למצה (בראשית רבה מח, יב).

אם כן, אנחנו מתקרבים קצת לתשובה, התחלה אמיתית של ההיסטוריה של העולם, זה התולדות. ואם נסתכל בעניין של לידת יצחק, אנחנו רואים שזה במישור של תולדות האנושי, בריאה יש מאין. יצחק אבינו לא היה יכול להיוולד, מסיבות ידועות. ואחר כך היה צריך להישחט, מסיבות ידועות, וניצל. ולכן שיש לנו פה דוגמה גם של בריאה יש מאין נגד הטבע, וגם של הישועה. ומה שמעניין לראות, זה כי כל התהליך של יציאה מהגלות היה מסובך מאוד, היה ארוך, אבל זה התחיל ביצחק, וזה מסתיים בתקופת משה רבנו.

לכן כדי לסכם את זה: אנחנו מאמינים בבורא, אבל מייד אנחנו יודעים שצריך גאולה מהבריאה, כי תוצאת הבריאה לפי הטבע זה מוות. צריך ישועה. ויש לנו הוכחה שהישועה היא אפשרית. ההוכחה זה יציאת מצרים.

מה שאני רוצה להוסיף, שאומות העולם הבחינו בזה. הבחינו שזה אמת שיש בורא, ואם יש בורא יש תקווה, כי אם יש בורא יש פרויקט[...] ⁴ כי ההיסטוריה של עם ישראל, המוקד של ההיסטוריה של עם ישראל, זה יציאת מצרים, שהקב"ה מתערב בהיסטוריה של העם האנושי, דרך עם ישראל. ולכן זה מסביר למה כל כך [הרבה] לא־יהודים מבחינים באמונת אברהם או ביציאת מצרים את עיקר האמונה לכל העולם כולו. כל אומה ואומה יש לה הצורה התרבותית שלה, אבל סוף סוף זה החוויה העברית שכולם חווים. ביודעין, ובלא יודעין.

עכשיו אני רוצה להתקשר – אם יהיה לי עוד כוח – לנקודה חשובה מאוד: זה ממש מוזר שדווקא דור יציאת מצרים התעכב להכיר בישועה. אני רוצה להסביר את זה לפי האור

3. ראו בהמשך, כשמניטו מדבר על משמעות הקורבן כקרבה לבורא.

4. מילה אחת לא מובנת.

החיים'. [מניטו פונה לאליעזר שרקין] אליעזר? נגדיר את זה ככה, בקצרה: זה דבר מפתיע, כי בכל הטקסט משה רבנו מזהיר את ישראל על דבר מסוים, חשוב מאוד: הקב"ה גאל את ישראל, לא משה רבנו. ואנחנו רואים כמעט בכל הטקסט, עד הסוף, שהעם לא הבין. זה דבר חמור מה שאני אומר, מכיוון שאותו מצב שהיה ביציאת מצרים אנחנו רואים היום! יש הרבה הרבה פסוקים שמשה מזהיר את ישראל: "לִמְעַן תִּדְעַ כִּי אֲנִי" (שמות ח, יח), "כי אני", "כי אני". אז יש פה נקודה: למה דור יציאת מצרים לא נכנס לארץ ישראל?

ואליעזר יקרא את הפירוש של האור החיים, בקול רם [אליעזר שרקין קורא את הציטוט]: "והבאתי – קשה, כי דברי אל עליון דברו טהור הוא, כי יוצאי מצרים הם הנכנסים לארץ דכתיב והבאתי אתכם אל הארץ. ולא מצינו שכן היה, אלא ואת בניהם הביא" – [אליעזר שרקין: ואת בניהם הביא – לא את עצמם, זאת אומרת דור יוצאי מצרים לא נכנס לארץ] – "אלא ואת בניהם הביא שמה. אבל כל דור יוצאי מצרים מבין עשרים שנה נפלו פגריהם במדבר, ותגדל הקושיא למה שאמרנו שנשבע ה' על כל הדברים באומרו 'לכן' – [אליעזר: לפני כן, האור החיים הסביר שכל פעם שכתוב 'לכן' זה לשון שבועה. ופה בפסוקים כתוב 'לכן' – לכן נשבע ה' להביא אותם. והנה הם לא... הם נפלו במדבר] – "ואמרו ז"ל (שמו"ר פ"ו) אין לכן אלא לשון שבועה. ונראה כי מקור החכמה נתחכם על קושיא זו, וקודם אומרו והבאתי אתכם וגו' אמר וידעתם כי אני ד' המוציא אתכם וגו'".

מניטו: כן, רק דקה, ה"וידעתם הזה", הוא היה, זה היה תנאי. כל דור הזה לא ידע. וזה פלא. אני רוצה להסביר פשיטות, בדומה למה שקורה היום. היום יש הרבה הרבה יהודים שיודעים שקורה משהו, כמו ביציאת מצרים, אבל לא מאמינים שהקב"ה עושה את זה. במגזר החרדי, מאמינים שזה הציונות. במגזר החילוני, מאמינים שזה הציונות.⁵ זה אותו מצב שהיה ביציאת מצרים: היו מאמינים שמשה עשה את זה. וזה הטעות שלהם. ואני מתפלא, כי כל הטקסט חוזר על אותו עניין: "וידעתם כי אני", "אנוכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך". גמרת?

אליעזר שרקין: "פי' תנאי הוא הדבר ובוזה והבאתי וגו' וזולת זה אם תנאצו ה' אין כאן הבטחה זו, ואשר על כן כתב פרט זה של ידיעת ה' וגו', באמצע ההבטחות הטובות ולא איחר והקדים לומר עד כאן הוא בשבועה בלא תנאי, אבל פרט זה של הבאתם לארץ – תנאי הוא הדבר וידעתם וגו' אז והבאתי, וזולת זה יהיה מה שיהיה".

5. בגרסה הראשונית של התמלול, נשמע גם כמו 'הטבע'. אבל בשמיעה שנייה ולפי ההקשר לא נראה כך.